

Rontó Renáta
ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet
Témavezető: Stumpf István egyetemi tanár

DOI: 10.55052/themis.2022.1.147.166

Országgyűlések története – Anglia, Franciaország, Magyarország

1. Bevezetés

A parlamentarizmus kutatása már nagyon régi időkre nyúlik vissza, megszámlálhatatlan tanulmány, cikk, könyv, monográfia foglalkozik ezzel a témakörrel. Jómagam egy szeletét kívánom vizsgálni, ami nem más, mint a magyar parlament házszabályai. Az elmúlt évek gyökeres módosításai hívták elő e téma újabb kutatásait, ami rám is hatott, így a tanulmányom mindezek vizsgálatával foglalkozik.

Írásom a parlamentarizmus kialakulására fókuszál Angliában, Franciaországban. Ezt követően a magyar parlament történetével foglalkozom. A parlamentarizmus történetének részletezése nézetem szerint kiemelten fontos a házszabályok áttekintéséhez. Ennek kiindulópontja a parlament történeti változásai, hiszen ezek mind befolyásolták a kialakulását, fejlődését.

A történeti áttekintés lehetőséget adhat a jelenkor változásainak, módosításainak magyarázatára, annak szellemében, hogy a jelen megismeréséhez elengedhetetlen a múlt ismerete.

Összességében elmondható, hogy ez a tanulmány elsősorban politikatörténeti szemszögből vizsgálja a parlamenteket, és azok házszabályait a rendi korszaktól a 19. századig. Elmondható, hogy a dolgozat leíró, célja, hogy bemutassa a parlamentek történetének alakulását, fejlődését, továbbá a házszabályok alakulását egyes európai országokban és hazánkban is. A tanulmány felépítését illetően az alapvető fogalmak tisztázása után először Anglia, majd Franciaország parlamentjeinek fejlődésébe enged rövid betekintést. Ezt követően hazánk országgyűlésének alakulására terjed ki a tanulmány.

2. Alapvető fogalmak

A parlamentáris kormányforma „őshazája” Anglia, ahol 1256-ban hívták össze az első parlamentet, amely azonban csak a század végétől válik rendszeressé. A parlamentarizmus alapelemeinek kialakulásához évszázadokra volt szükség, amelyeket Bihari Mihály ekképpen határoz meg: periodikusan ismétlődő választások, a választások útján létrejövő parlamentek primátusa, a parlamentnek alávetett kormány (vele az egész államapparátus), és maga az államfő, amely inkább alkotmánytechnikai szerepet lát el.¹ A parlamenti jog Szente Zoltán megfogalmazása szerint: *„azon jogszabályok és precedensek összessége, amelyek meghatározzák a parlament, mint törvényhozás feladat – és hatásköreit, megalakulását, megszűnését, szervezetét működését, fegyelmi rendjét és a képviselők jogállását.”*² Trócsányi László ekképpen definiálja: a *„parlamenti jogot az alkotmányjog területéhez tartozónak tekinthetjük azzal, hogy a parlamenti jogba tartoznak közigazgatási, munkajogi, sőt pénzügyi jogi jellegű szabályok is.”*³ Tehát arra következtethetünk, hogy a parlamenti jog az Országgyűlésre vonatkozó jogok összessége, de Trócsányi megfogalmazásában alkotmányjogi definícióként is értelmezhetjük.

A parlamenti jog központi eleme a parlament, amely mint kifejezés a parliamentum latin eredetű szóból ered és vitát, megbeszélést jelentett.⁴ A parlament *„az állam közhatalmi, képviseleti alapon működő legfőbb döntéshozó (törvényalkotó) testületi szerve, amelyet az országok különböző névvel illetnek, egyesek parlamentnek, nemzetgyűlésnek, országgyűlésnek nevezik, míg mások, mint például az Amerikai Egyesült Államokban Kongresszusnak nevezik.”*⁵

Tanulmányom központi fogalma a házsabályok, amely Barabási Kun értelmezésében: *„...törvényhozó szerv szuverén akarat elhatározásának keletkezési rendjét meghatározó szabályok. Mint ilyenek a parlamenti eljárás formai jogát tartalmazza.”* Azaz *„azon írott és szokásjogi szabályok foglalatja, amelyek valamely törvényhozó szerv beléletének működési, eljárási módját irányítják.”*⁶ Fontos megjegyezni, hogy a házsabály *„mindenki számára kiszámítható játékszabályokat állapít meg.”*⁷

¹ Bihari 2013. 332.

² Szente 1998a 21.

³ Trócsányi László 2000a178.

⁴ Trócsányi 2014b 116.

⁵ Szente 1998a 16.

⁶ Barabási Kun 1907. 20-21.

⁷ http://www.parlament.hu/aktual/2011_xcii/index/hazszabaly/bev_hszab?inheritRedirect=true (2018.10.22.)

3. Országgyűlések története

3.1. Anglia

A parlamentarizmus kialakulásának legfőbb oka az uralkodó hatalmának korlátozásában rejlik,⁸ célja a király „törvényszerű kormányzásra” való szorítása volt.⁹ Az alapelemei évszázadok alatt Angliában alakultak ki: a periodikusan ismétlődő választások, a parlamentnek alávetett kormány, a parlament primátusa, valamint az államfő, aki leginkább alkotmánytechnikai szerepet tölt be.¹⁰

A parlament elnevezést már az 1240-es években is használták az angolok, a királyi udvarban megtartott tanácskozásokra, melyek egy-egy ügy megvitatására voltak hivatottak. Az elsőt mégis 1265-re teszik, hiszen ekkor már részt vettek a városok küldöttei is, ez viszont egyszeri alkalomnak tűnt, ugyanis közel 30 évig nem hívták össze a parlamentet. Ennek ellenére I. Edward uralkodása alatt 40 gyűlést tartottak meg 1272-1307-ig.¹¹ A mintaparlament/modellparlament összehívására is az ő uralkodása alatt került sor 1295-ben, amely összetételét tekintve három rend képviselőjét foglalta magába: a papság, a nemesség és a közrendűek követői, ami ezután mintává vált a többi ország számára. Az országgyűléseknek több témája is volt a bíraskodáson kívül, ilyen volt például a külügy, a pápai udvarral folytatott politika megvitatása, de a tervezett békekötésekről is szó esett. Ezeket általában Londonban, egy két hétig tartották meg kiforrott ügyrendek nélkül. Elmondható, hogy ebben az időszakban állandósultak az országgyűlés összehívásai, rendjei és a funkciójuk is.¹²

A középkori angol parlament „aranykora” a III. Edward uralkodása alatt következett be, amely időszak alatt stabil belső struktúra alakult ki folyamatosan ülésezések keretében és a törvényalkotási funkció is megjelent a parlament ügyei között. Elkülönültek a házak alsó- és felsőházra, amely eredményeképpen a Lordok Háza az egyházi lordokra és a világi peerekre válik szét, míg a House of Commonsban, az alsóházban a gazdagabb dzsentrik voltak jelen, akik mint a városok követői vehettek részt az ország 37 megyéjéből. Az alsóház elnöki tisztsége a 14. században alakult ki, amelynek megválasztásához a király jóváhagyására volt szükség. A Speaker legfőbb feladata a House of Commons akaratának befolyásolása volt, ám ez a gyakorlatban inkább az alsóházhoz való

⁸ Pikler 1983. 4.

⁹ Dr. Somló 1896.4.

¹⁰ Bihari Mihály: 2013. 331.

¹¹ Szente 2018b. 86.

¹² Szente 2018b 88-89.

lojalitás szimbóluma lett. „A parlament kétkamarás tagozódása csak szerkezeti kérdés volt a tekintetben, hogy a király és a három rend organikus egységet alkotott, s együtt gyakorolta a parlament jogosítványait.”¹³

Az 1600-as években a király és a parlament viszonya meglehetősen feszült volt, ezért I. Jakab 1614-ben fel is oszlatta a plénumot. Szerinte az ország ügyei csakis a királyra tartoznak, a külügyi kérdésekkel egyetemben, így nem tartotta szükségesnek a parlament összehívását. Emiatt széles körben érte el az alattvalók rosszallása. Történt ugyanis, hogy katolikus lázadók a Lordok háza pincehelységét lőporos hordókkal pakolták tele azért, hogy a királlyal együtt felrobbantsák az épületet. A merénylet sikertelen volt, az összeesküvőket is megbüntették, viszont azóta minden ülés előtt megnézik/ellenőrzik a pincehelységet.

I. Károly uralkodása alatt sem változott a helyzet, ha lehet még kilátástalanabb lett. Az uralkodó összesen ötször hívta össze a parlamentet, általában pénzügyi támogatások miatt. A háborúk költségesek voltak, ám a hozzájárulást vagy nem kapta meg, vagy a várnál kevesebb pénzt kapott a testülettől. A parlament az ő uralkodása alatt fogadta el a *Petition of Right-t*, a Jogok kérvényét, amely a Magna Chartára hivatkozva több elidegeníthetetlen jogot szabott meg. Ilyen volt többek között az adók kivetéséhez szükséges parlamenti jóváhagyás, vagy a tisztességes eljárás utáni büntetés kiszabása. Ezt el is fogadta a király, ám ez sem segített a fennálló konfliktuson, így I. Károly többször fel is oszlatta a testületet. 1640-ben utoljára hívta össze a parlamentet, amelyet rövid parlamentnek is neveznek, tekintettel arra, hogy összesen három hétig tartott. A történelmi ellentét végül polgárháború kirobbanásával csúcsosodott ki, amelyben szemben álltak a király és a parlamenti hadseregei. Ez az időszak hangsúlyos szerepet játszik az angol parlamentarizmus fejlődése szempontjából, ugyanis az alsóház lassan kontroll alá vonta a kormányzás ágait, ennek következtében valódi parlamenti kormányzás folyhatott. Végül a győzelmet a plénum katonái könyvelhették el, később pedig I. Károlyt perbe fogták és kivégezték.¹⁴

Cromwell, a parlamenti hadsereg főparancsnoka, abszolút hatalmat épített ki I. Károly halála után, ugyanis megszüntették a Lordok Házát, majd feloszlatta az alsóházat is. Az abszolút kormányzást egy 140 tagú kis parlament segítette 1653-ban, de ez csak az év végéig működött.

Angliában az első és egyben az utolsó is, amit írott alkotmánynak tekintenek, az ebben az időszakban született *Instrument of Government*

¹³ Szente 2018b 91.

¹⁴ Szente 2018b 314- 321.

(Kormányzási Okmány), ami az erős hatalom kiépítését szolgálta, a protektorral és a tanáccsal. Viszont szükséges volt néhány ügyben a parlament jóváhagyása, amely 400 fővel működött. A képviselők egyéni választókerületekből kerültek ki, akiket csak a 200 fontot elért vagyonos emberek választhattak meg. Nem várt fordulatot vett azonban az újonnan felállított kormányzati rendszer, amely Cromwell ellen fordította a parlamentet. Megkérdőjelezte annak abszolút hatalmát, emiatt a parlament feloszlásra került, amellyel így Cromwell a spanyol háború miatt haláláig összehívott utolsó parlamentjét is felszámolta.

1660-ban megbukott a protektorátus, így megalakulhatott a konvenciók parlament, amelyet restaurációsnak vagy gyógyítónak is neveznek. Ekkor megszavazta a diéta a monarchia helyreállítását és visszaadta a királynak a törvényhozó hatalmat, amelyet a két kamarának együtt kellett gyakorolnia. A parlamentben a Lordok Házát 142 peer alkotta, míg a House of Commons-ban 507 tag ülésezett. A korszak egyik legfontosabb törvényét fogadta el a brit parlament 1679-ben a *Habeus Corpus Act*-et, amely kimondja, hogy csakis bírói jóváhagyással lehet valakit fogva tartani. Viszont még ebben az évben II. Károly feloszlatta lovagi parlamentet. A későbbiekben a Stuart korszak alatt sem változik parlament és király rossz kapcsolata. Leginkább vallási ügyekben folytak éles harcok, de továbbra is problémát jelent az adók megszavazása. A parlament elkövette azt a hibát, hogy a királynak élethosszig tartó vámbevételeket szavazott meg, így feleslegessé tette saját szerepkörét. Érthető, hogy II. Jakab sem szorgalmazta annak összehívását.

A katolikusok védelmében türelmi rendeletet adott ki II. Jakab, ám azt lázadásnak vélte, amikor a Canterbury érsek 7 püspökkel együtt kérte a kötelezettségeik alóli felmentésüket. Ez véget vetett az utolsó Stuart uralkodásának, tekintettel arra, hogy a Lordok Házának két tagja Orániai Vilmoshoz fordult.¹⁵ A dicsőséges forradalomként elhíresült partra szállása után Orániai Vilmos seregével elűldözte II. Jakabot Franciaországba, így az uralkodó a trónjáról is lemondott. Az új parlamentnek a célja a törvényesség volt, ezért megszavazta a *Bill of Rights*-ot, amely a jogok törvényét jelentette. A regula rögzítette azokat a korlátokat, amelyek a királyt akadályozzák. Szabályozza a trónöröklést és a polgárok szabadságjogait, mindezekon felül II. Jakab bűneit és a trón ürességét is. A törvény Orániai Vilmost és Máriát nyilvánította a trón örökösének.

A *Bill of Rights* több szempontból is kiemelkedően fontos, hiszen meghatározza a trón betöltésének feltételeit, valamint azt is, hogy a parlament közvetlenül a nép választásán múlik. A következő ilyen

¹⁵ Szente 2018b 332-335.

korlátozó törvény a *Triennial Act*, ami előírja a parlament működését, a utolsó lépcsőfok pedig az alkotmányos monarchia kiépítésében az *Act of Settlement* (1701), azaz a trónöröklési törvény. Ez azt jelentette, hogy a *Bill of Rights*-ban kinyilvánított trónöröklési rend megszakadt, az új törvény a Hannover-házra ruházta át az öröklési rendet.

Összességében mindez azt szimbolizálta, hogy kizárta a király isteni jogon alapuló uralkodását, és kimondta a vele szembeni parlamenti szuverenitást.

I. György király elődeivel ellentétben tisztelte a parlamentet, ennek is tudható be, hogy az ő uralkodása alatt alakult ki a kabinet-kormányzás. Ekkor töltik el elsőként a *prime ministeri* tisztséget, amelyet 1721-től Robert Walpole töltött be, aki az alsóház tagjai volt 21 évig. Ám mégsem az ő idejében erősödött meg eme tisztség, hanem William Pitt miniszterelnöksége alatt. Ő kétszer is betöltötte ezt a tisztséget, a nép révén, nem pedig a király által, ezért is volt kiemelkedően fontos, hiszen az ő megválasztása sokkal inkább parlamenti viszonyokon alapult, mint az uralkodó döntésein.

Írország 1800-ban csatlakozik Nagy Britanniához, így létrejött az Egyesült Királyság, az Act of Union. A csatlakozásnak köszönhetően az ország képviselőket kap a parlamentben. A megnövekedett népesség következtében szükséges volt a választójog kiterjesztése, mivel az 1801-es népszámlás alapján kiderült, hogy vannak olyan területek, amelyeknek nem volt képviselője. Ennek eredményeképpen megszületett az első választójogi reform, amelynek hatására a választásra jogosultak száma 57 %-kal emelkedett meg. További két reform valósulhatott meg még 1867-ben és 1884-ben.

A fentiek alapján összefoglalva megállapítható, hogy a parlament fokozatosan bővítette a királlyal szembeni korlátokat és vonta ellenőrzése alá. Megjelent a miniszteri felelősség, melynek révén a parlament eltávolíthatja a minisztert és magát a kormányt is, amennyiben megvan az ehhez szükséges többség.¹⁶

3.2. Brit parlament ügyrendje a 17-18. században

A 17. századi angol parlament a királyból, a Lordok Házából és House of Commonsból állt. A képviselőknek esküt kellett tenniük, el kellett fogadniuk az anglikán szenteket a westministeri misén, ha pedig ezeket

¹⁶ Szente 2018b 435-462.

elutasították, akkor kizárták őket a parlamentből. 1640-től pedig az egyházfők nem tagjai a parlamentnek.

A hatáskörök véglegesedtek ebben a században, a House of Commons-ban maguk bíráskodtak a sajátjaik felett, 1607-től akár ki is zárhatták az adott képviselőt. A *Petition of Rights* alapján még mindig csak petíciókat küldhettek a királynak, ám megfigyelhető, hogy a törvényhozás egyre inkább az alsóházhoz kerül. Olyannyira, hogy 1661-ben a House of Commons nem fogadott el egy pénzügyi törvényjavaslatot, ami a Lordok Házából érkezett – annak ellenére, hogy bármelyik háznak volt törvénykezdeményezési joga –, mert azt először az alsóháznak kell megtárgyalnia. A törvényjavaslatokat három olvasatban tárgyalták meg, de tanácskoztak bizottsági és teljes parlamenti üléseken is.¹⁷ A javaslatok elfogadáskor nem volt jelen a király, a szentesítést felolvasták, ám a restaurációtól kezdve megjelennek az uralkodók és személyesen szentesítik a törvényeket.

Lassan kialakult a felszólalások rendje és más egyéb szokások is, mint például Speaker tisztelete (mikor beérkezett, a képviselőknek meg kellett előtte hajolniuk). Csakis az ő engedélyével lehetett megszólalni a tagoknak, a helyükről felállva, a Speakernek intézve beszédeiket. Ha viszont ő beszélt, akkor nem lehetett előtte elsétálni sem. A beszédeket illetően nem volt megengedett más képviselőkre sértő megjegyzéseket tenni, továbbá nem lehetett hivatkozni olyan irományokra, amelyek nem voltak a parlament birtokában.¹⁸

A 17. században elterjedt a bizottsági munka: megtárgyalták a törvényjavaslatokat, 1621 után pedig állandó bizottságokat is megválasztottak. A két ház közötti munka hatékonysága miatt, közös bizottságot állítottak fel ugyanannyi tag jelölésével. Megjelenik a naplók írása is, amelyeket kézzel írtak, viszont ezek nem voltak nyilvánosak, ellentétben a döntésekkel. A belső eljárás a kívülállók számára titok volt. Ebben a korszakban nem volt formális ügyrendje a brit parlamentnek, hanem szokások alapján dolgoztak.¹⁹

Az angol parlament eljárásrendje szokásjogi alapon alakult ki, ami a többi államnak is mintát mutatott és hatott parlamentjeik ügyrendjeinek kialakulására. 1678-ban a House of Commons *standing ordernek* kezdte el nevezni, azaz állandó szabályoknak. A szokásjog betartatása úgymond könnyű dolog volt, a hagyományok mély tiszteletéből és a megjelenő összefoglaló művekből fakadóan. Az országgyűlés előtti ügyek is nagyban

¹⁷ Sente 2018b 336-339.

¹⁸ Sente 2018b 341-342.

¹⁹ Sente 2018b 345.

megváltoztak, ugyanis a helyi és személyi kérdéseket felváltotta a közérdekű regulák meghozatala. Fontos, hogy megjelennek a parlament ellenőrző eszközei, mint a képviselői kérdések, amelyeket a miniszterek kötelesek voltak megválaszolni.

Ekkor fejlődnek ki a pártok is, amelyek leginkább érdekcsoportoknak nevezhetőek, azért, mert a pártosodás, a szövetségbe verődés ebben az időszakban összeesküvésekre adhatott okot. Olyan csoport alakult, amely a korona védelmét szolgálta, akik támogatják a király érdekeit. Kezdetben leginkább főnemesi családok körül alakultak ki, akik egyre inkább eltérő politikai nézeteket vallottak. Megfigyelhető, hogy leginkább két részre oszlottak a csoportosulások: akik támogatják az uralkodót, és akik inkább függetlennek hívják magukat.²⁰

Szokás volt minden kamarában felolvasni a névsort, akik nem voltak ott, azt megbüntették. A padsorokban is megvolt mindenkinek a maga helye a House of Commons-ban, például az ellenzék a 17. századtól a Speakertől balra foglalt helyet. A királyt támogatók csoportja pedig jobbra ült, tehát egymással szemben. Máig érvényes az ötnapos munkahét, rendszerint négy óráig üléseztek, öt hónapon keresztül. A Speaker tisztsége semleges volt, pártatlannak kellett lennie, de szavazategyenlőség esetén szavazhatott.

A Lordok Házában sokkal merevebbek voltak a szabályok. Azok, akik távol maradtak, napi bírságot fizettek vagy elzárták őket. A király is látogatta az üléseiket, viszont álruhában, az utolsó ilyen király Anna volt.

Újdonság volt ebben a korszakban a szólás szabadsága is. A korábbi időkben akár elzárással is sújthatták azt a képviselőt, aki beszédében nem volt lojális koronával szemben. Így történt Thomas Haxey-vel is, aki az udvartartás költségei ellen szólalt fel II. Richárd uralkodása alatt. A Lordok Háza (a király sugallatára) megfosztotta minden vagyonától. Amikor viszont 1399-ben a parlament leváltotta a királyt, petíciót intéztek az új uralkodóhoz, IV. Henrikhez, azzal az indokkal, hogy II. Richárd megsértette a parlament szokásait. A kérelmet a király elfogadta, mintegy legitimálva szólásszabadság intézményét.²¹

Az angol parlament zárt üléseket tartott annak érdekében, hogy az uralkodóval szemben függetlenek maradjanak, ám ez a 18. századtól megváltozott. Egyre több megszületett törvényt nyomtattak ki, de még mindig titkolták a belső eljárást a király és miniszterei előtt. 1740-től pedig megjelennek az alsóház naplói is, és a közönség számára

²⁰ Szente 2018b 471-474.

²¹ Szente 2018b 477.

látogathatóvá válik az alsóház ülései, amelyről 1783-tól már feljegyzéseket is készíthettek.²²

3.3. Franciaország

Bár a Capeting dinasztia (a 10. század) óta a király kikérte az alattvalók javaslatát egy-egy fontos döntés meghozatala előtt, ennek ellenére az első rendi országgyűlést 1302-ben hívták össze. Az indok egy konfliktus megoldása volt, de inkább a támogatás megszerzése miatt hívta össze a király. VIII. Bonifác pápa ugyanis szembekerült IV. (Szép) Fülöppel, és elfajult vitáik következtében az uralkodó a rendek támogatását kérte, akik el is ítélték a pápai beavatkozást a világi életbe.

A rendi gyűlések feudális intézmények voltak, nem rendelkeztek állandó jogkörrel, általában a király által kijelölt ügyekben tanácskozhattak a rendek képviselői. A feudális jellegből adódóan hűbéri kötelezettség volt megjelenni az országos üléseken, ha valaki mégis távol maradt, azt büntetéssel sújtották.

Látható, hogy a francia rendi gyűlés gyenge volt, ez több okra vezethető vissza. Az egyik ilyen a terület nagysága, ugyanis Franciaország középső területei fokozatosan nőttek. Nagyobb területen viszont nehezebb volt a rendek összehívása, mint Angliában, ahol kisebb földrajzi területet kellett összefogni. Továbbá a királyi abszolutizmus is elég erős volt ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyja a gyűléseket, annak ellenére, hogy 1630-1713-ig állandó harcban állt Franciaország és folyamatosan nőttek a katonai kiadások.

Sokkal erősebbek voltak a rendi gyűlésekkel szemben a tartományi vagy helyi tanácskozások. Egy-két provincia állandó üléseket tartott, amihez szükség volt a király beleegyezésére is. 1347-ben az États généraux-nak sikerült olyan adót megszavaznia, amely általános volt és a tartományok maguk dönthettek annak formájáról, sőt be is szedhették azt.

1360-1420-ig csak néhány rendi gyűlés tartottak, ha mégis összehívták, akkor azt a háborúk finanszírozására tették. Több próbálkozása volt a parlamentnek egyes jogok megszerzésére, például az adók megszavazására, de ezek sikertelenek voltak, vagy ha mégis, az rövid ideig tartott. A 16. században tovább folytatódott a rendi gyűlések mellőzése, ekkor csak négy gyűlés tartottak meg.

²² Szente 2018b 481.

A francia rendi gyűléseken is három rend képviseltethette magát, az első rend a katolikus klérus, a második a nemesség, a harmadik pedig a városok követei voltak. A nemesség száma a népesség gyarapodása és a nemesi címek adományozása következtében jelentősen megnőtt. A küldöttek felhatalmazással járultak a gyűlés helyszínére, de az nem volt mindig teljes körű. Többször előfordult az is, hogy nem tudtak elmenni a tanácskozásokra, mert a választó kerületek nem mindig tudták előre kifizetni a követek részvételi költségeit.

A rendek nem voltak egységesek, folyamatosan ellentétben álltak, ami azzal járt, hogy nem tudtak eredményesen fellépni a királlyal szemben, így 175 évig nem tartottak rendi gyűléseket. Ez nem változott Richelieu főminiszter és Mazarin kardinális idején sem. Az abszolút monarchiát XIV. Lajos teljesítette ki, amikor is megnyerte magának a nemességet, ezzel monopolizálva a kormányzati és katonai tisztségeket.²³

„Természetesen nem lehet megítélni, hogy az általános rendi gyűlés hiánya mennyiben járult hozzá a monarchia végletes eladósodásához és ahhoz a politikai elégedetlenséghez, amely végül a forradalomhoz vezetett. Azt viszont biztosan állíthatjuk, hogy dacára annak, hogy Franciaországban a 17. és a 18. században nem alakultak ki erős parlamenti hagyományok, a forradalmi nemzetgyűlések meghatározó szerepet játszottak a későbbi európai parlamentek fejlődésében.”²⁴

Az utolsó rendi gyűlést 1614-ben tartották meg, mert az 1789-es tanácskozást Nemzetgyűlésnek nyilvánították. Franciaország a súlyos hadiköltségek, az udvartartás, valamint a háborúk miatt felvett hitelek törlesztése miatt súlyos gazdasági helyzetbe került a 18. században. 1789-ben a már említett Nemzetgyűlés április 11-én határozatban szakított a feudális rendszerrel. A Nemzetgyűlés a forradalommal párhuzamosan működött két évig. Az alkotmány előkészítése céljából alkotmányozó bizottságot hozott létre, majd ennek munkája nyomán 1789. augusztus 26-án a Nemzetgyűlés elfogadta az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát.²⁵

„Az 1791. szeptember 3-i alkotmány valójában egy esztendeig sem volt hatályban, alkotmánytörténeti jelentősege mégis óriási. Egyrészt ez volt az első forradalmi alkotmány, sőt az első olyan írott alkotmány Európában, amely tartalmában megfelelt a modern alkotmányfogalom azon követelményének, mely szerint az alaptörvénynek meg kell

²³ Szente 2018b 373-376.

²⁴ Szente 2018b 376.

²⁵ Szente 2018b 498- 504.

*határoznia az államhatalom gyakorlásának legfőbb szabályait, és rendelkeznie kell az alapvető emberi es állampolgári jogokról.*²⁶

A francia forradalom alatt megalakultak a modern parlamenti intézmények. Az 1814. évi szenátusi törvény nem állította vissza a háromkamarás rendi gyűlést, hanem kettőre váltott. Bár még mindig a király nevezte ki a felsőházi tagok többségét és magas vagyoni cenzushoz kötötték a választójogot, ez a parlament már kevésbé volt rendi gyűléshez hasonló.²⁷

3.4. A francia rendi gyűlések ügyrendje

A francia rendi gyűlésnek, az angol parlamenthez hasonlóan, nem volt rögzített ügyrendje. A gyűlésre a király hívta össze meghívólevéllel a rendek képviselőit, akik külön-külön tanácskoztak. A küldöttek részéről mindig a meghívólevél és a felhatalmazás ellenőrzésével kezdődött a parlamenti ülés. Azok, akik nem önmagukat képviselték, írásbeli utasításaik voltak. Ezeket 1468-tól a rendek megpróbálták egységesíteni annak érdekében, hogy az adott rendek sérelmeit a király elrendezhesse.

Az *États généraux* nem tudott törvényt kezdeményezni, viszont igyekezett minél nagyobb politikai hatást gyakorolni az uralkodóra, annak érdekében, hogy céljait elérje. Folyamatosan próbálta a hatáskörét kiterjeszteni – például a képviselők személyes védelmük iránt is –, viszont az elért eredmények nem voltak rögzítve, így azok mindig alku tárgyát képezték.²⁸

3.5. A magyar rendi gyűlések

Magyarországon a korai államfejlődés időszakában nagy hangsúlyt kapott az igazságszolgáltatás gyakorlása, valamint a király legfőbb joga és kötelezettsége. A 13. században törvényhozói funkcióval ellátott országos gyűlés jelent meg, ahol már a rendek is részt vettek.²⁹ A királyi udvar és bárói feletti ellenőrzés joga már elég korán, 1290-ben megjelent. Rögzítették, hogy Fehérváron tanácskozni évente egyszer megjelenni kötelesek, annak érdekében, hogy az ország állapotát megvitassák és a

²⁶ Szente 2018b 506.

²⁷ Szente 2018b 506.

²⁸ Szente 2018b 179-180.

²⁹ Mezei 1999 7-8.

bárók „működését” megvizsgálhassák.³⁰ Ám a rendi gyűlések mégis csak a 15. századra állandósultak.³¹

Az országos gyűlésnek nem volt kialakult jogköre, de szinte mindig szerepeltek az ország védelmével és pénzügyi kérdéseivel kapcsolatos ügyek. A gyűléseken a négy rend képviselői jelentek meg, ezt pedig 1608-ban törvényben is rögzítették. Az első rend képviselői a főpapság volt, a második rendé a bárók (mágnások), a harmadik rend tömörítette a nemeseket, míg a negyedik rendbe a szabad királyi városok tartoztak. A király meghívólevelében hívta meg a meghívottakat, amelyben szerepelt az országos ülés helye, időpontja és egyszer-egyszer a megtárgyalandó témák is.³² *„Az Országgyűlés összehívásának joga a királyt illette meg, a királyválasztó gyűlésé a nádort (1485:III. tc.)... hogy mikor hívjon össze a király országgyűléseket, az sokáig csak tőle függött. 1447-ben hoztak törvényt, (1447.: XLV.tc.), hogy évente tartsanak országgyűlést.”*³³

A 15-16 században kevesebb ülést tartottak, 1472-ben és 1478-ban az adók megszavazása miatt arra kérték a rendek a királyt, hogy ne hívja össze a diétát, először kettő, majd öt évre.³⁴ Az országgyűlés először Székesfehérváron ült össze, ugyanis *„az Országgyűlés alighanem a székesfehérvári törvénytől fejlődött ki.”*³⁵ Majd tartották Rákos mezején, a mohácsi vész után Budán, Pesten, Pozsonyba és Szegeden is. A 18. században a Rákóczi-szabadságharc idején voltak országgyűlések, ám ezek jogi értelemben nem voltak országos gyűlések, mert nem a király hívta össze, hanem II. Rákóczi Ferenc: 1705-ben Szécsénybe, 1707-ben Ónodra, 1708-ban Sárospatakra és 1711-ben Szatmárba. Ezekben az üléseken 57 törvénycikket fogadtak el.³⁶ Szécsényben kialakították a Habsburgokkal szembeni ellenállást és a rendi konföderációt, majd Ónodon a Habsburg ház trónfosztását mondták ki, Sárospatakon a katonáskodó jobbágyok felszabadítását fogadták el, és végül Szatmárban a szabadságharcot lezáró békét tárgyalták meg.³⁷

Ebben a században először vallási konfliktusokkal küzdöttek, majd ezt a nemesi adómentesség és hadiadó kérdése váltotta fel. A nemesek adómentességét kimondták, amit a király sem csorbíthat. 1741-ben pedig Mária Terézia segítségére lesznek az osztrák örökösödési háborúban, de miután a leányági örökös emelni akarta az adókat, azt a nemesség

³⁰ Eckhart 2000 94.

³¹ Mezei 1999 7-8.

³² Szente 2018b 252, 254.

³³ Eckhart, 2000 97.

³⁴ Eckhart, 2000 259.

³⁵ Eckhart, 2000 94.

³⁶ Szente 2018b 411.

³⁷ Mezei 1999 10.

elutasította. Emiatt Mária Terézia nem is hívott össze több országgyűlést, és így tett fia II. József is. Tehát egészen 1790-ig nem ült a diéta, és negyedszázad után folytatta munkáját.

A reformkorszak 1825-1830 között átmeneti korszakot képez az 1848-as szabadságharcokig, hiszen ekkor úgynevezett reformországgyűléseket tartottak, ami az újoncozás és az adók elleni tiltakozásról szólt 1832-1836 tavaszáig, de a diéták tárgya volt a jobbágykérdés is. Az európai forradalmi hullámok Magyarországon is éreztették hatásukat, az épphogy kialakult alkotmányos monarchia megszűnt. A 48-as forradalom alatt kiharcolt engedményeket a császári udvar próbálta visszavonni, majd V. Ferdinánd fel is oszlatta a parlamentet. Ez követték a szabadságharc véres ütközetei.

A szabadságharc leverése után a provizórium időszaka kezdődött, ennek következtében megszüntették a képviseleti intézményeket: az országgyűlést és a vármegyei önkormányzást is. Ezután csak 1861-ben hívták össze a Parlamentet, amit elég gyorsan feloszlattak. 1865-től azonban már folyamatosan ülésezett országgyűlés, és ez fogadta el 1867-ben a kiegyezésről szóló törvényt.³⁸

3.6. A rendi országgyűlések ügyrendje Magyarországon

A többi parlamenthez hasonlóan a király hívta össze a gyűlést meghívólevéllel, ahogyan azt már korábban is említettem. Nem volt szükséges a király jelenléte, sőt volt arra is példa, amikor arra kérték, hogy ne jelenjen meg. Általában, ha az uralkodó részt vett, akkor két küldöttség is várta az egyik Bécsben fogadta, a másik a határnál. A király megnyitója után a kancellár terjesztette fel a javaslatokat beszédében, ezután a két tábla külön tanácskozott, a király pedig elhagyta az országgyűlés helyszínét. Hazánkban nem volt elnöke egyik táblának sem, királyi tisztségviselők (al nádor, alországbíró) vezették az üléseket, akik gyakran a nemesi ellenállás mellé álltak. Az első házszabály-tervezetet Eszterházy Miklós nádor írta meg, amit a diéta nem fogadott el. A javaslatot a későbbiekben még bővebben kifejtem.³⁹ A törvények közfelkiáltással születtek meg az alsó táblán, ha szavazásra került a sor, a mérlegelés elvét vették figyelembe. A két tábla közti munka segítésére bizottságot hoztak létre, a nádor elnökletével.

Megjelennek a mentelmi jog gyökerei is, ugyanis Werbőczy híres Hármaskönyve már tartalmazta az erre vonatkozó rendelkezéseket.

³⁸ Szente 2018b.553-554.

³⁹ Szente 2018b 262-263.

Hűtlennek nevezte a közhatalom ellen cselekvőket, de oltalmazta a rendek képviselőit is, akik épp az országgyűlésre utaztak vagy onnan mentek el. 1723-ban tovább erősítették ezt, ugyanis kiterjesztették a képviselők családjaira is, akik sérelmeket szenvedtek el.⁴⁰

A 18. századtól rendszeresen alakítottak bizottságokat, amelyek nem voltak állandók és az ülésük teljes időszakra szólt.⁴¹ 1723-ban rögzítették, hogy a diéták két hónapig tarthatnak, melyek hivatalos nyelve a latin volt, de 1790/91-es országgyűlésen már magyarul is készítettek feljegyzéseket.⁴² A korábbi parlamenti naplók alapján elmondható, hogy eltérhettek a latin nyelv használatától, ugyanis 1722-ben az alnádor magyarul mondta köszöntő beszédét.⁴³

A képviselőknek az 1790/91. évi Országgyűlési napló szerint esküt kellett tenniük.⁴⁴ Ezen az országgyűlésen történt az első mentelmi jogi és összeférhetlenségi eset is.⁴⁵

A népképviselői országgyűlés gyökeres változásokat hozott a parlamenti eljárásrendben, először is megváltozott a két tábla neve. Az alsótábla Képviselőház lett, míg a felsőtábla Felsőházzá vált. Az utóbbiban a nádor elnökölt, míg a Képviselőházban a királyi személynök. Az 1848. évi IV. törvény önkormányzati jogot adott a parlamentnek, így saját házszabályt alkotott, francia nemzetgyűlési hatással. A törvényekről általános és részletes vita folyt, de visszatértek a három olvasati rendszerhez. A magyar parlamenti viták 1848-tól nyilvánosak voltak, több tudósítás is található erről az időszakról.⁴⁶

4. Összefoglalás

4.1. 15-16. századi rendi gyűlések

⁴⁰ Szente 2018b 265-266.

⁴¹ Szente 2018b 416.

⁴² „Naponként-való jegyzései az 1790dik esztendőben Felséges II. Leopold tsászár, és Magyar ország király által, szabad királyi várossába Budára, Szent Jakab havának 6dik napjára rendelt, 's Szent András havának 3dik napjára Posony királyi várossába által-tétetett, 's ugyan ott, következő 1791dik esztendőben, böjt-más havának 13dik napján béfejeztetett Magyar ország gyűlésének”; (korhú leirata szerint); a továbbiakban 1790/91 évi Országgyűlési napló

⁴³ Szijártó M. 2016 73.

⁴⁴ 1790/91 évi Országgyűlési napló

⁴⁵ Szente 2018b.417.

⁴⁶ Szente 2018b 558.

1500-ra a legtöbb államban a hatalomgyakorlás fő színterévé váltak a rendi gyűlések.⁴⁷ A következőkben az eddigiek alapján összefoglalom az országgyűlések fejlődésének történetét, fókuszálva a közös jellemzőkre.

A rendi államok parlamentjeinek súlyát a királyhoz való viszonyuk határozta meg. Az összetételüket tekintve eléggé változatosak voltak, de alapvetően négyre rendre oszthatók. A papságra, akik általában az első rendet, az egyházat képviselték egészen a 16. századig, hiszen ezt követően a reformáció miatt egyre inkább kiszorultak. A nemesség alkotta a második rendet, amely meghatározó szerepet töltött be a rendi gyűléseken, mint például Magyarországon vagy Lengyelországban is. A harmadik rendet a városi polgárság vagy a megyék kis- és középnemessége adta. Némely országokban negyedik rendet is megkülönböztettek, amit általában a parasztság alkotott.

A rendek legelterjedtebben háromkamarás parlamentet alkottak, és külön-külön tanácskozva hozták meg döntéseiket (Franciaország). A kétkamarás parlamenteknek két fő változata különböztethető meg, a rendiség struktúráját tekintve. Az egyik szerint két rendbe csoportosultak képviselők, tehát eltűnt az egyik a három fő rend közül, a másik szerint a rendi gyűlés felső osztályra és közrendűekre különült el. Jellemző volt ez a megoldás Angliára, Magyarországra, valamint Lengyelországra is. De voltak egykamarás parlamenttel rendelkező államok, ahol a rendek közösen megegyezve, homogén kamarát alkottak, valamint a négykamarás országgyűlések is, mint Aragónia, Tirol vagy Ausztria országgyűlései.⁴⁸

A legáltalánosabban az adók megszavazása volt a legfőbb feladata a parlamentnek, ahogyan azt már a korábbiakban is láthattuk. Egyes államokban sikerült elérni a rendi gyűléseknek, hogy a beszédés módját is maguk dönthessék el, valamint azt is, milyen célra fordítsák az adókat. A másik kiemelten fontos hatásköre volt a 15-16. századi parlamenteknek a törvényhozás, már a 14. századtól kezdve szükséges volt a rendi gyűlések jóváhagyása a kiemelten fontos törvényekhez. További fontos jogosítványuk volt a külügyek megtárgyalása: háború, béke vagy éppen szövetségekötés esetén. Ezen felül egyes parlamentek még a bíraskodás jogkörét is birtokolták.⁴⁹

Az egész ország képviseletét ellátta a rendi gyűlés, ezért fontos volt a követek mandátuma is, ami leginkább kötött volt, ez volt a garancia a saját érdekek érvényesítésére. Voltak azonban olyan uralkodók, akik

⁴⁷ Szente 2018b 298.

⁴⁸ Szente 2018b 299-300.

⁴⁹ Szente 2018b 302-304.

elérték a teljes felhatalmazást a megyék, városok követeitől. Másutt, például hazánkban és Lengyelországban szokás volt ezeknek a képviselőknek az ellenőrzése, mivelhogy egy-egy országos ülés után be kellett számolniuk az ott történekről, ha pedig nem a követutasítás szerint jártak el, némely országokban ez súlyos szankciók vont maga után, akár halálbüntetés kiszabását is.

4.2. 17-18 század korai népképviselési gyűlés

Ebben az időszakban meggyengül a rendi gyűlések intézménye, az abszolút monarchiák kiépülése és a vallásháborúk következtében. Mint fentebb látható volt, Franciaországban Richelieu és Mazarin bíboros szükséges rossznak gondolta az országos üléseket. Ám ez nem minden országra volt jellemző, egyes államokban megerősödtek vagy változatlan szerepet töltöttek be a parlamentek.

A vallásháborúk után egyre inkább kiszorultak a rendi gyűlésekből a papság képviselői, de leginkább a harmadik rendet érintették a változások. A városok fejlődése magával hozta az ott lakók számbeli növekedését is, emiatt a királynak egyre inkább fontossá vált a városok képviselete és a támogatásuk is. Olykor a nemességgel szemben rájuk támaszkodhattak. A parlamenti hatáskörök nem igazán változtak, azonban egyes parlamenti funkciók a rendiség háttérbe szorulása ellenére is kiterjedtek. Így történt Svédországban, ahol a *Riksdag* beleegyezése nélkül nem lehetett háborút indítani.

4.3. 19. századi népképviselési parlamentek

Ekkora eltűnnek a rendi parlamentek és helyüket felváltották a népképviselési elven működő országgyűlések. Noha ezen elv szinte csak az alsóházban érvényesült, mégis nagy előre lépésnek számított, mivelhogy ez folyamatosan erősödött. A rendeket felváltották a pártok és más politikai csoportosulások, klubok, amelyek politikai ideológiákon alapultak. A népképviselési elv elterjedésével a 19. században választójog is egyre inkább kiterjedt. Több cenzus is szűkítette a választásra jogosultak számát, mint a vagyoni, a műveltségi vagy a helyben lakás cenzusa, a nők még ekkor nem szavazhattak. A választójog kibővítésének eredményeképpen a többségi választási rendszerek is elterjedtek, amelyben egyénekre lehetett szavazni, és a legtöbb voksot elérő nyerte a

mandátumot. A különbség a mandátumok alapján tehető, hiszen egyes államokban egy mandátumos, míg másokban plurális volt a választókörizet, sőt megjelent az arányos választási rendszer is.

A parlamenti funkciókat tekintve, erre a korszakra Bagehot tanulmánya alapján a legjellemzőbb és legfontosabb jelzők a *„választási, a(z érdek) kifejező, a tanító, a tájékoztató és a törvényhozói.”* A parlament hozzájárulása szinte megkerülhetetlen volt a békekötésben, a hadüzenetben és más rendkívüli felhatalmazásokban is. Ebben a században a kétkamarás parlamentek váltak általánossá, azok létszámát az ország nagysága, lakossága is befolyásolta és olykor hagyományok, politikai érdekek is.

A bizottságok létrehozása, működése egyetemessé vált, több modell is megkülönböztethető. Az egyik az angol: ebben a sémában egy-egy ügyet kötetlenebb formában beszélhettek meg. A másik a francia osztályrendszer volt, eszerint a kiválasztott képviselők meghatározott feladatok útján segítették a parlament munkáját. A kor újdonsága a parlamenti frakciók megjelenése is, amelyek ideológia alapján tömörült csoportokból kerültek ki.⁵⁰

4.4. A parlamentek ügyrendjei

A rendi gyűlések idején a király kizárólagos joga volt az országos ülés összehívása. Emiatt, ahogy láthattuk, nem is volt rendszeres annak összehívása. Éppúgy, ahogy nem volt rögzített helyük sem, a nagy létszám miatt nemegyszer a szabad ég alatt tartották meg a rendi gyűléseket, mint például hazánkban, Rákos mezején. A zárt helyiségben tartott gyűlések általában így néztek ki: *„egy nagy, négyszögletes teremben ültek a résztvevők, közepén a királlyal és legfőbb tanácsadóival, egyik oldalán a papi, másikon a nemesi rend tagjaival, szemközt vele pedig a harmadik rend küldötteivel.”*⁵¹

Döntéseiket több módon hozták meg: legtöbbször az egyhangú szavazást használták, amihez mindegyik rend beleegyezése is szükségeltetett. A többségi szavazást a franciák alkalmazták. Népszerű volt az ügyek tárgyától függő szavazás, vagyis olyan törvényjavaslatoknál, amelyek kiemelten fontosak voltak (adók megszavazása), ott egyhangú szavazást kértek, ennek következtében erős legitimitású lett a törvény.

⁵⁰ Szente 2018b. 604-611.

⁵¹ Szente 2018b 306.

A 17. században kezdődött el az ügyrendek írásba foglalása, Svédországban 1617-ben részletesen kidolgozták az ún. Riksdagsordningot. Ez rögzítette, hogy miután a király megnyitja a gyűlést, a rendek különválnak és önállóan folytatják a tanácskozást.⁵²

Ebben a korban honosodott meg jó néhány olyan szabály is, amelyek még napjainkban is élnek. Ilyen a kamarákhoz köthető tisztségek, vagy maguk a kamarák, a házak elnöki pozíciói is, viszont a hatásköreik nagyban függtek az adott politikai helyzettől. A szavazásokat tekintve többféle változat lehetett: titkos vagy nyílt, de történhetett kamaránként vagy együttesen is.

A 19. században folytatódott a házszabályok papírra vetése, párhuzamosan a népképviselői alsóházak kialakulásával. A parlamenti ügyrendek fejlődésére komoly befolyással bírtak a brit házszabályok, több állam is mintaként használta. Ehhez a legtöbben Thomas Erskine May: *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* című könyvét használták fel, mások pedig kiutaztak Angliába és ott tanulmányozták az angol parlament működését. További alapművek jelentek meg a témában, pl. Thomas Jefferson: *A manual of parliamentary practice for the use of the Senate of the United States* című műve, 1801-ben. Jefferson 1797-1801-ig volt a Szenátus elnöke, aki tapasztalatait is megosztva írt a törvényhozói gyűlések gyakorlatáról. Jeremy Bentham *Political Tactics* könyve a többi szerzővel ellentétben már értékelt, illetve javaslatokat tett az eljárásrendek javítására.

Franciaország a házszabályok kidolgozásánál Anglia ügyrendét vette alapul, megjelent ugyanis franciául is Jeremy Bentham munkája⁵³. Az 1789-1791 közötti ügyrend szerint követték a törvény három olvasatának gyakorlatát, és a politikailag semleges elnöki tisztséget is átvették. Más államokra pedig épp a francia minta tett nagyobb benyomást, például belga házszabálynál és a bécsi kongresszusban is, ahol mindezek mellett brit szabályokat is átültettek. Németország parlamentje porosz minta alapján működött, emiatt a törvényeket egy olvasatban vitatták meg, valamint a törvényjavaslatokat a bizottsági munkában készítették elő.

Általánossá vált a korszakban a szólásszabadság, majd az obstrukció jelensége is. Erre különböző eszközök álltak rendelkezésre: ilyenek voltak a hosszú, idézettel teli beszédek, vagy a határozathozatalt meghíúsító intézkedések. Ennek feloldására a brit parlament bevezette az 1800-as években a klotúrt, ami lehetővé tette a beszédidő korlátozását és a parlamenti vita lezárását.

⁵² Szente 2018b 442.

⁵³ Thomas Jefferson könyvét is kiadták 1816-ban.

A szólásszabadság megjelenésével kialakulhattak a parlamentek ellenőrző eszközei is, mint az interpelláció vagy a kérdés intézménye. Az interpelláció „nehéz politikai küzdelmek eredménye volt”, ám mégis sokáig a már említett obstrukcióra használták. Az elsőt 1830-ra teszik, amikor is az egyik képviselő a külügyminisztert interpellálta. A kérdés a parlamentarizmus őshazájában alakult ki, amely 1832-től kezdett el fejlődni. Ugyancsak innen indult a diszkontinuitás elve, amely értelmében, ha egy parlamenti ügyet nem zártak le, akkor az elveszett, nem folytatódhatott a következő ülészakban.⁵⁴

Felhasznált irodalom

Barabási Kun József: A parlamenti házszabályok: Politikai tanulmány. Budapest, 1907.

Bihari Mihály: Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.

Dr. Somló Bódog: A parlamentarizmus a magyar jogban. Gibbon Albert Könyvkereskedés, Kolozsvár, 1896.

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Osiris Kiadó, 2000.

Pikler Kornél: A parlamentáris kormányzati rendszer és a közigazgatás irányítása I. rész. Kiadó: Kilényi Géza, Főirány Programiroda vezetője, Budapest, 1983.

Mezei Barna: A magyar országgyűlés történetek kézikönyve. Osiris Kiadó, 1999.

Szente Zoltán: A parlamentek története. Országgház Kiadó, Budapest, 2018.

Szente Zoltán: Bevezetés a parlamenti jogba. Atlantisz Kiadó, 1998.

Szijártó M. István: A 18. századi Magyarország rendi országgyűlése. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2016.

Trócsányi László: A parlamenti jog természete és forrásai. In: Petrétei József (szerk.): Emlékkönyv Ádám Antal egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Dialóg-Campus, Budapest–Pécs, 2000.

⁵⁴ Szente 2018b 611-616.

Trócsányi László és Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba, az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft; 2014.

http://www.parlament.hu/aktual/2011_xcii/index/hazszabaly/bev_hszab?inheritRedirect=true (2018.10.22.)

History of Parliaments – England, France, Hungary

Summary

This study examines parliaments and their house rules from the political to the 19th century primarily from the perspective of political history. It can be said that this dissertation is descriptive, its aim is to present the development of the history of parliaments, as well as the development of its house rules in some European countries and in Hungary as well. With regard to the structure of the study, after clarifying the basic concepts, it gives a brief insight into the development of the parliaments of England and then France. After that, the study covers the development of the Hungarian parliament.